

Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

УДК 314.15:331.556.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17232977>

**Вимушена міграція в умовах глобальних викликів: наслідки для
ринку праці та суспільства**

Остапчук Владислав Валерійович,

аспірант кафедри соціальної економіки Харківського національного
економічного університету імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0001-6122-7765>

Прийнято: 21.09.2025 | Опубліковано: 30.09.2025

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню феномену вимушеної міграції як багатовимірного соціально-економічного явища, що суттєво впливає на ринок праці та суспільство в умовах глобальних викликів. Метою статті є обґрунтування теоретичних моделей впливу вимушеної міграції на функціонування ринку праці та формування міждисциплінарного підходу до їхнього аналізу. У процесі підготовки статті було застосовано комплекс взаємодовнюючих методів, що забезпечили багатосторонній аналіз проблематики вимушеної міграції, а саме - порівняльний аналіз для зіставлення досвіду інтеграції мігрантів у різних країнах, також теоретичне моделювання для визначення взаємозв'язків між характеристиками міграційних потоків та параметрами ринку праці. У роботі акцентовано, що вимушена міграція виникає не з економічних стимулів, а під тиском загроз життю, безпеці та базовим правам людини, що визначає її специфічний характер і наслідки. Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння впливу міграційних потоків на сегментацію ринку праці, мінімізацію*

зайнятості, рівень продуктивності, соціальну напругу та інтеграційні можливості. Показано, що ключовими факторами інтеграції мігрантів є правовий статус, освітньо-кваліфікаційний рівень, масштаб та тривалість переміщень, а також державна політика у сфері міграції. Особлива увага приділена досвіду українських вимушених мігрантів після 2022 року, що ставить перед європейськими ринками праці безпрецедентні виклики, водночас створюючи потенціал для їх оновлення та зростання. Встановлено, що сучасні дослідження переважно фокусуються на короткострокових аспектах працевлаштування, тоді як довгострокові наслідки для людського капіталу, продуктивності праці та соціальної інтеграції залишаються недостатньо вивченими. Автор підкреслює необхідність розробки інтегрованих міждисциплінарних моделей, що поєднували б економічні, правові та соціокультурні підходи до аналізу. Запропоновано напрямки подальших досліджень, орієнтовані на формування ефективної державної та міжнародної політики у сфері регулювання вимушеної міграції та використання її потенціалу для соціально-економічного розвитку.

Ключові слова. Вимушена міграція, ринок праці, працевлаштування, біженці, переселенці, особи, що шукають притулку.

Forced Migration in the Face of Global Challenges: Consequences for the Labor Market and Society

Vladyslav Ostapchuk,

Postgraduate Student, Department of Social Economics, Simon Kuznets Kharkiv
National University of Economics, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0001-6122-7765>

Abstract. The article is devoted to the study of the phenomenon of forced migration as a multidimensional socio-economic phenomenon that significantly

affects the labor market and society in the face of global challenges. The aim of the article is to substantiate theoretical models of the impact of forced migration on the functioning of the labor market and the formation of an interdisciplinary approach to their analysis. In the process of preparing the article, a set of complementary methods have been used, which provided a multilateral analysis of the issues of forced migration, namely - a comparative analysis to compare the experience of migrant integration in different countries, as well as theoretical modeling to determine the relationships between the characteristics of migration flows and labor market parameters. The paper emphasizes that forced migration occurs not from economic incentives, but under the pressure of threats to life, security and basic human rights, which determines its specific nature and consequences. Modern scientific approaches to understanding the impact of migration flows on labor market segmentation, shadow employment, productivity level, social tension and integration opportunities has been analyzed. Has been shown that the key factors of migrant integration are legal status, educational and qualification level, scale and duration of movements, as well as state policy in the field of migration. Particular attention has been paid to the experience of Ukrainian forced migrants after 2022, which poses unprecedented challenges to European labor markets, while creating the potential for their renewal and growth. It is established that modern research mainly focuses on short-term aspects of employment, while long-term consequences for human capital, labor productivity and social integration remain insufficiently studied. The author emphasizes the need to develop integrated interdisciplinary models that would combine economic, legal and socio-cultural approaches to analysis. Directions for further research have been proposed, focused on the formation of effective state and international policy in the field of regulating forced migration and using its potential for socio-economic development.

Keywords. *Forced migration, labor market, employment, refugees, displaced persons, asylum seekers.*

Постановка проблеми . Вимушена міграція є одним із найскладніших проявів глобальних міграційних процесів, адже вона виникає внаслідок воєнних конфліктів, політичних переслідувань, порушень прав людини, природних і техногенних катастроф. На відміну від добровільної, вона формується не через економічні стимули, а як реакція на загрозу життю та безпеці людини. Це визначає не лише особливості міграційних потоків, а й специфіку їхнього впливу на соціально-економічні системи приймаючих держав і країн-донорів.

Проблема дослідження полягає у тому, що, попри значну увагу науковців і міжнародних організацій до теми вимушеної міграції, все ще відсутні уніфіковані теоретичні моделі, які б комплексно відображали взаємозв'язок між її ключовими характеристиками (правовий статус, освітній рівень, масштаби, тривалість та причини переміщення) і функціонуванням ринку праці. Брак єдиних концептуальних підходів ускладнює розробку ефективних політик інтеграції, обмежує можливість прогнозування наслідків для ринку праці та соціальної стабільності.

Крім того, сучасні дослідження здебільшого зосереджуються на короткострокових наслідках вимушеної міграції (доступ до працевлаштування, соціальних послуг, рівень зайнятості), тоді як довгострокові ефекти, такі як трансформація структури ринку праці, зміни продуктивності праці, соціальна інтеграція та вплив на економічну динаміку, залишаються менш вивченими. Особливо актуальним це питання постає в контексті масової вимушеної міграції українців після 2022 року, яка набула безпрецедентних масштабів та поставила нові виклики перед європейськими і національними ринками праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика вимушеної міграції та її впливу на ринок праці широко досліджується у наукових колах,

однак залишається багатовимірною та складною. Упродовж останніх п'яти років з'явився значний масив міждисциплінарних праць, що охоплюють як теоретичні моделі, так і прикладні аспекти.

Weihmayer M. досліджує інституційні механізми реагування на масову вимушену міграцію з Венесуели через призму багаторівневого врядування; показує, як центральні рішення конфігурують простір дій місцевих акторів [1]. Загальний вплив вимушеної міграції на ринки праці в розвинених країнах досліджено в роботі Al-Dalahmen & Dajnoki K [2]. Ortlieb R. та ін. [3] порівнюють гендерні відмінності в зайнятості біженців, акцентуючи бар'єри входу на ринок праці та роль політик інтеграції. González-Leonardo M. та ін. [4] оцінюють просторовий розподіл українських біженців усередині приймаючих країн Європи. Aigner P. та ін. [5] аналізує «дескілінг» і бар'єри доступу до кваліфікованих робочих місць серед високоосвічених українок-біженок/мігранток у країнах ЄС.

В українському контексті проблематика вимушеної міграції розглядається дедалі інтенсивніше. Пархоменко Н. [6] проаналізував тенденції масової трудової міграції українців, окресливши виклики для глобальних і національних ринків праці та потенційні сценарії інтеграції. У низці публікацій, зокрема у роботах Lytvynchuk & Yurkivsky [7], акцентовано увагу на загрозах соціально-економічним правам вимушених мігрантів та трансформації українського ринку праці.

Komarnytska та ін. [8] дослідили регіональні диспропорції заробітків та вакансій в умовах міграції населення, тоді як Черьомухіна та Чалюк [9] розробили аналітико-прогностичні моделі стабілізації ринку праці у західних регіонах України. Belinska і Shevchuk [10] у своїй праці зосередили увагу на соціально-економічному значенні вимушеної міграції, підкресливши масштаби та довготривалі наслідки. Stoghok A. [11] розглядає вплив

внутрішньої вимушеної міграції, мобілізації чоловіків та інших трансформацій на мобільність працівників.

Невирішені частини проблеми. Попри значну кількість досліджень, низка аспектів проблематики вимушеної міграції залишається недостатньо вивченою. По-перше, відсутня єдина теоретико-методологічна база для аналізу взаємозв'язку між характеристиками міграційних потоків та трансформацією ринку праці. Сучасні моделі здебільшого відображають окремі складові явища, тоді як системний підхід, що поєднував би економічні, соціальні та правові виміри, ще не сформовано.

По-друге, малодослідженими залишаються довгострокові наслідки вимушеної міграції для продуктивності праці, людського капіталу та соціальної інтеграції. У більшості праць акцент робиться на короткострокових показниках зайнятості, тоді як якість працевлаштування та кар'єрна мобільність мігрантів у середньо- та довготривалій перспективі вивчаються рідко.

По-третє, науковий дискурс недостатньо охоплює питання диференціації наслідків міграції залежно від гендерних, вікових, освітніх та професійних характеристик мігрантів. Ці фактори можуть суттєво змінювати траєкторії інтеграції, але їхній вплив поки що вивчений фрагментарно.

По-четверте, відчувається брак досліджень щодо політик держав і міжнародних організацій у сфері регулювання вимушеної міграції. Наявні праці часто обмежуються описом заходів, проте рідко проводять їхню оцінку ефективності у порівняльному вимірі.

Таким чином, існує потреба у формуванні комплексних міждисциплінарних моделей, які б враховували як структурні параметри ринку праці, так і соціокультурні чинники, а також у проведенні поглиблених емпіричних досліджень для обґрунтування практичних рішень у сфері інтеграції вимушених мігрантів.

Метою статті є обґрунтування теоретичних моделей впливу вимушеної міграції на функціонування ринку праці та формування міждисциплінарного підходу до їхнього аналізу.

У роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує якісні та кількісні методи. Основними критеріями відбору джерел і кейсів стали: актуальність після 2014 та особливо після 2022 року; репрезентативність для європейського ринку праці; наявність даних щодо правового статусу, освітнього рівня та інтеграційних результатів мігрантів. Процедури включали:

- порівняльний аналіз інтеграційних практик у країнах ЄС;
- контент-аналіз офіційних документів та звітів міжнародних організацій (МОМ, УВКБ ООН, Єврокомісія);
- аналітичне моделювання взаємозв'язків між ознаками вимушеної міграції та параметрами ринку праці (табл. 1);
- емпіричну перевірку аналітичної матриці на прикладі конкретних кейсів українських мігрантів.

Серед основних завдань проведеного дослідження можна виділити наступні: уточнення понятійно-термінологічної бази вимушеної міграції; розробка аналітичної матриці впливу вимушеної міграції на ринок праці; перевірка валідності матриці на основі емпіричних даних (кейс-аналіз) ; виявлення довгострокових наслідків вимушеної міграції для людського капіталу та соціальної інтеграції; формування практичних рекомендацій для державної політики.

Виклад основного матеріалу. Згідно з визначенням ООН, вимушені мігранти включають біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також осіб, які були змушені покинути місце проживання внаслідок катастроф або змін клімату [12].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає вимушену міграцію як міграційний рух, який, хоча й має різноманітні рушійні сили, передбачає

застосування сили або примусу. Це визначення є широким і включає біженців, переміщених осіб (зокрема, тих, хто переміщений внаслідок катастроф або проектів розвитку), а іноді й жертв торгівлі людьми. МОМ також окремо визначає "переміщення" як рух осіб, які були змушені або зобов'язані покинути свої домівки, зокрема, внаслідок або з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, ситуацій узагальненого насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф [13].

Академічні джерела пропонують різноманітні визначення, які часто підкреслюють примусовий характер, загрозу життю та засобам існування, політичні причини, екологічний тиск, війну та ненавмисний характер переміщення. Наприклад, українські академічні джерела визначають вимушену міграцію як особливий вид міграції, що передбачає переселення людей всередині держави або за її межі з політичних, національних, расових, військових, екологічних та інших причин, що несуть загрозу життю людини та вимагають швидкого прийняття рішення про міграцію [14].

Центральне розуміння вимушеної міграції, незважаючи на різноманітність визначень, послідовно обертається навколо відсутності справжнього вибору та наявності примусу через обставини, що загрожують життю. Це підкреслюється у багатьох визначеннях, які прямо вказують на "силу", "примус", "загрозу життю" або "ненавмисний" характер переміщення. Але навіть у ситуаціях примусу люди можуть здійснювати певний вибір, наприклад, куди бігти або як довго залишатися. Це має широкі наслідки для політики, оскільки жорсткі класифікації можуть не відображати реальних потреб та досвіду мігрантів, потенційно обмежуючи доступ до захисту або ресурсів для тих, хто не вписується у вузькі визначення. Взаємозв'язок категорій, які підпадають під визначення «вимушеної міграції» представлено на рис. 1.

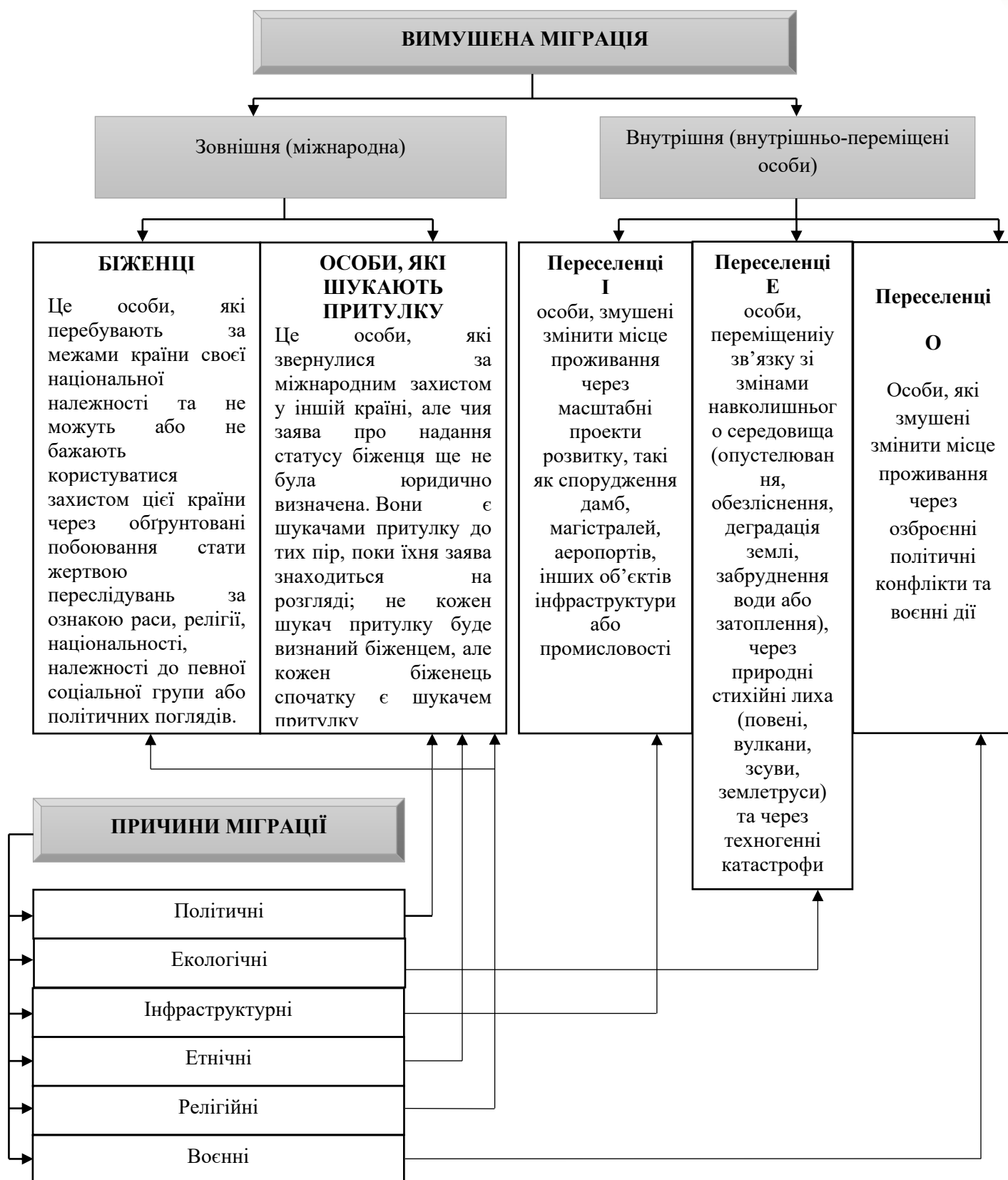

Рис. 1. Категорії осіб, які підпадають під визначення вимушеної міграції

Джерело: власна розробка автора

До вимушених мігрантів також можуть належати жертви торгівлі людьми, діти-мігранти без супроводу, а також особи, що переміщуються в рамках "змішаних рухів", де різні причини (пошук притулку, працевлаштування) поєднуються в одному потоці.

УВКБ ООН запровадило категорію "інші особи, які потребують міжнародного захисту" для тих, хто перебуває за межами країни походження та потребує захисту, але не підпадає під інші категорії.

Правова категоризація вимушених мігрантів (біженці, шукачі притулку, ВПО) є не просто семантичною, а має глибокі наслідки для їхніх прав, доступу до захисту та результатів інтеграції. Дослідження показують, що "як проводяться межі, є критично важливим" і може "означати різницю між дозволом залишатися в країні або депортацією". Біженці отримують захист згідно з міжнародним правом, тоді як шукачі притулку чекають на визначення статусу, а ВПО залишаються під захистом власної країни.

Це не просто термінологічні відмінності, а юридично закріплені категорії, які визначають обсяг прав (наприклад, право на працю, освіту, житло, соціальну допомогу) та доступ до міжнародної чи національної допомоги.

Відсутність єдиного міжнародного договору для ВПО робить їх особливо вразливими, оскільки їхній захист залежить від національних урядів, які можуть бути джерелом їхнього переміщення. Це підкреслює, що юридичні визначення мають прямий, часто драматичний вплив на життя мільйонів людей, визначаючи їхню безпеку, добробут та майбутні перспективи, а також вказує на необхідність гармонізації та посилення правових рамок для забезпечення більш послідовного та справедливого захисту всіх категорій вимушено переміщених осіб.

Вимушена міграція демонструє парадоксальний подвійний вплив. Хоча вона беззаперечно створює серйозні виклики та вразливості для самих

мігрантів (наприклад, психічні розлади, культурна втрата, економічна вразливість) та безпосередній тиск на приймаючі громади (наприклад, перевантаження послуг, соціальна напруга), вона також генерує значні довгострокові економічні та соціальні можливості для приймаючих країн. Це проявляється у збільшенні споживчого попиту, зниженні витрат на робочу силу для формальних підприємств, а також у тому, що біженці стають власниками бізнесу та платниками податків, заповнюючи критичні дефіцити робочої сили. Крім того, ремітенції можуть пропонувати життєво важливу підтримку країнам походження. Цей подвійний вплив вимагає збалансованих політик, які не лише управляють короткостроковими навантаженнями, але й використовують довгострокові переваги.

Досвід інтеграції українських біженців у Європі після 2022 року демонструє як успіхи, так і виклики. Українські біженці, як правило, мають високий рівень зайнятості порівняно з іншими групами біженців у Європі, причому цей показник коливається від 11% до понад 50% у деяких країнах. Це пояснюється географічною та культурною близькістю, наявністю значної української діаспори та запровадженням Директиви про тимчасовий захист ЄС, яка надає негайний доступ до працевлаштування та державних послуг [15]. Незважаючи на високий рівень зайнятості, якість працевлаштування залишається проблемою. Багато українців знаходять тимчасову або випадкову роботу, часто нижче своєї кваліфікації, що призводить до нестабільного доходу та продовження залежності від соціальної допомоги. Це підкреслює, що "інтеграція" — це не лише працевлаштування, а й якість працевлаштування, що дозволяє повноцінно використовувати людський капітал та зменшувати залежність від соціальної допомоги.

Вимушена міграція має глибокі та часто руйнівні наслідки для ринків праці країн походження, що проявляються у втраті людського капіталу, зміні демографічної структури та залежності від грошових переказів.

В таблиці 1 представлено аналітичну матрицю взаємозв'язків між ознаками вимушеної міграції та компонентами ринку праці.

Таблиця 1

Аналітична матриця взаємозв'язків між ознаками вимушеної міграції та компонентами ринку праці

Ознаки вимушеної міграції	Пропозиція робочої сили	Сегментація ринку праці	Тінізація	Продуктивність праці	Рівень зайнятості	Заробітна плата	Соціальна напруга
1. Правовий статус (легальний /нелегальний/неврегульований)	++	++	++	-	±	±	++
2. Зовнішнє/внутрішнє переміщення	+	+	+	±	±	±	++
3. Добровільність (вимушена/примусова)	+	±	++	-	±	±	++
4. Освітній і кваліфікаційний рівень	±	++	-	++	++	++	-
5. Ступінь інтеграції у нове середовище	++	++	±	++	++	±	-
6. Тривалість перебування (коротко-/довго-строкова)	+	±	±	±	±	±	+
7. Соціально-демографічні характеристики (вік, стать)	±	+	±	±	+	±	±
8. Масштаб переміщення (обсяг потоків)	++	++	++	-	-	-	++
9. Причини переміщення (війна, переслідування, катастрофи)	±	±	±	-	-	-	++
10. Політика держави щодо мігрантів	++	++	-	++	++	+	-

Позначення:

++ — сильний позитивний/негативний вплив;

+

± — варіативний або контекстно-залежний вплив;

- — негативний вплив;

0 — відсутність або недоведений вплив.

Джерело: власна розробка автора

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Правовий статус мігрантів має вирішальний вплив на легальність їхньої участі в ринку праці, що визначає рівень тінізації, сегментацію та рівень соціальної напруги;
2. Зовнішні переміщення викликають складніші інтеграційні виклики та мають більший вплив на соціальні індикатори;
3. Освітній рівень виступає ключовим фактором успішності інтеграції та підвищення продуктивності праці;
4. Політика держави може виступати компенсатором негативного впливу вимушеної міграції, зменшуючи навантаження на ринок праці;
5. Масштаб і тривалість міграції впливають переважно на зайнятість і соціальну стабільність, особливо в умовах обмеженого ринку праці.

На рис. 2 представлено візуалізацію аналітичної матриці.

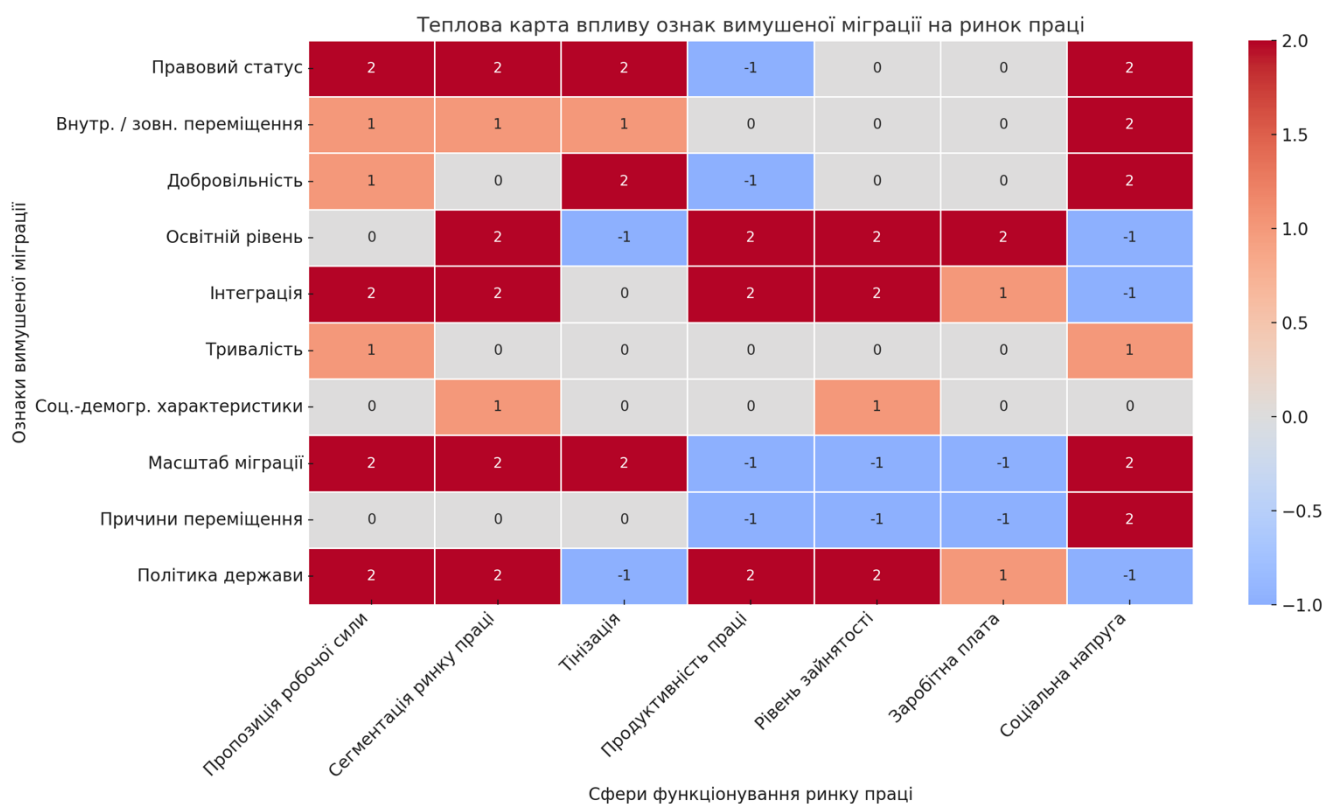

Рис. 2. Теплова карта взаємозв'язків між ознаками вимушеної міграції та компонентами ринку праці

На основі рис. 2 можна зробити висновок про те, що найбільш істотний вплив на параметри ринку праці мають такі чинники, як правовий статус мігрантів, масштаб міграційних потоків, рівень інтеграції у приймаюче середовище та державна політика щодо вимушених мігрантів. Ці ознаки демонструють високий рівень кореляції з явищами тінізації зайнятості, зниження продуктивності праці, зростання соціальної напруги, а також деформації сегментації ринку праці.

Водночас такі характеристики, як тривалість перебування, соціально-демографічні риси мігрантів та причини переміщення, мають переважно помірний або контекстно-залежний характер впливу, що вказує на необхідність подальшого емпіричного аналізу цих факторів у прикладному контексті.

Для перевірки ефективності матриці проаналізовано кейси інтеграції українських вимушених мігрантів у Польщі та Німеччині у 2022–2024 рр.

Польща: швидке надання доступу до ринку праці та соціальних послуг забезпечило високий рівень працевлаштування (понад 50%), проте здебільшого у низькокваліфікованих секторах (будівництво, логістика, послуги). Це підтверджує сильний вплив правового статусу на сегментацію ринку праці та рівень тінізації.

Німеччина: більший акцент на мовних і професійних курсах сприяв підвищенню якості працевлаштування, але рівень зайнятості залишався нижчим (30–35%) через складніші бюрократичні процедури. Це відповідає залежності між державною політикою та рівнем інтеграції у середовище.

Отримані результати підтвердили гіпотезу про ключову роль правового статусу, освітньо-кваліфікаційного рівня та державної політики у формуванні інтеграційних траєкторій.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що вимушена міграція є складним і багатогранним явищем, яке по-різному впливає на ринок праці

країн-донорів та країн-реципієнтів. Науковий аналіз останніх публікацій свідчить про значний прогрес у розробці теоретичних моделей та прикладних підходів, однак і далі зберігаються суттєві прогалини у вивченні довгострокових соціально-економічних наслідків.

Зокрема, встановлено, що правовий статус мігрантів, масштаб і тривалість переміщень, а також освітньо-кваліфікаційний рівень є ключовими факторами, які визначають характер інтеграції на ринок праці. Водночас, якість працевлаштування та професійна реалізація мігрантів залишаються найуразливішими сферами, що вимагають особливої уваги з боку науковців і політиків.

Аналіз також продемонстрував, що сучасні політики часто зосереджуються на короткострокових заходах підтримки, тоді як потенціал вимушеної міграції для економічного розвитку використовується недостатньо. Важливим завданням є пошук балансу між мінімізацією ризиків (тінізація, соціальна напруга, втрата людського капіталу) та використанням можливостей (підвищення споживчого попиту, розвиток підприємництва, заповнення дефіциту робочої сили).

Таким чином, подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку інтегрованих міждисциплінарних моделей, що враховують як економічні, так і соціально-культурні чинники. Це дозволить не лише глибше зрозуміти природу впливу вимушеної міграції на ринок праці, але й виробити практичні рекомендації для формування ефективної державної та міжнародної політики у сфері міграції та соціально-економічної інтеграції мігрантів.

Серед практичних рекомендацій для державної політики у сфері інтеграції мігрантів можна виділити наступні:

1. Розробити єдину національну стратегію інтеграції вимушених мігрантів, що поєднує економічні, правові та соціально-культурні інструменти.

2. Забезпечити швидке визнання кваліфікацій і дипломів для мінімізації «дескілінгу».
3. Запровадити програми підтримки підприємництва серед мігрантів як засіб зменшення навантаження на ринок праці та стимулювання економічної активності.
4. Розширити доступ до професійної освіти та мовних курсів як ключових умов якісної інтеграції.
5. Використати європейський досвід багаторівневого врядування для координації політики між центральними, регіональними та місцевими органами влади.
6. Розвивати системи моніторингу й оцінки ефективності інтеграційних політик, що дозволить коригувати заходи у реальному часі.

Список використаних джерел

1. Weihmeier M. Multilevel governance ‘from above’: Analysing Colombia’s response to Venezuelan forced migration. *Journal of Refugee Studies*. 2024. №2. P. 392-415. URL: <https://doi.org/10.1093/jrs/fead071>
2. Al-Dalahmeh, M., & Dajnoki, K. The effect of migration on the labor market in the developed countries: A systematic review. *International Business Management*. 15(2). P. 72-78. URL: doi: 10.36478/ibm.2021.72.78
3. Ortlieb R., Baumgarntner P., Palinkas M. and others. Employment outcomes of refugee women and men. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2024. №20. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2379945>
4. Gonzales-Leonardo M., Neville R., Gil-Clavel S. and others. Where have Ukrainian refugees gone? Identifying potential subnational destinations in Europe. *Population, Space and Place*. 2024. № e 2790. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/psp.2790> (дата звернення 27.07.2025 р.)

5. Aigner P., Besic A., Kubiciel-Lodzinska S. The drivers of deskilling: Comparing highly skilled Ukrainian women's labour-market access in the EU. *International Migration*. 2025. № 63. URL: <https://doi.org/10.1111/imig.13363>
6. Пархоменко Н. Тенденції трудової міграції на світовому ринку праці. *Економіка та суспільство*. №63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-11>
7. Lytvynchuk O.V., & Yurkivsky A.Y. Migration processes in Ukraine: Threats in the conditions of the Russian-Ukrainian War. *Economy, Management and Administration*. 2023. 2(104). P. 71-78. URL: https://library.ztu.edu.ua/e-copies/VISNUK/104_2/71.pdf (дата звернення 20.07.2025 р.)
8. Komarnytska H.O., Yastremska N.V., & Pavlenko N.V. Forced migration and its impact on the labor market in Ukraine. *Scientific Perspectives*. 2022. № 6(24). P. 306-319. URL: doi: 10.52058/2708-7530-2022-6(24)-306-319
9. Черьомухіна О.К., Чалюк Ю.О. Ринок праці під час війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
10. Belinska Ya., Shevchuk O. Foreign Trade Between Ukraine and the EU. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*. 2023. № 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/371517873_Foreign_Trade_Between_Ukraine_and_the_EU (дата звернення 20.07.2025 р.)
11. Stozhok A. Adaptation to change: optimizing employee mobility in Ukraine's dynamic labour market. *National qualifications system and labour market*. 2024. №4. URL: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-4-87-102>
12. Bauman Z. *Tourists and Vagabonds: Heroes and Victims of Postmodernity*. URL: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/26687/ssoar-1996-baumann-tourists_and_vagabonds.pdf?sequence=1 (дата звернення 27.12.2024 р.)

13. Migration data portal. URL:
<https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>
(дата звернення 15.04.2025 р.)
14. Теслюк Я. Вимушена міграція у сфері міжнародного права. *Вісник національного університету Львівська політехніка*. 2024. № 4. С. 274 – 282.
15. Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees. URL:
<https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2024/social-impact-migration-addressing-challenges-receiving-and-integrating-ukrainian> (дата звернення 15.04.2025 р.)